

ARTICOLE

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA REGLEMENTAREA DIFERENȚEI DE SEX - CONDIȚIE DE FOND POZITIVĂ LA CĂSĂTORIE ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Veaceslav PÎNZARI*

Résumé: *Sur la manière dont la différence de sexe – condition de fond positive au mariage – est réglementée en République de Moldavie. La différence entre les sexes est une condition de fond essentielle et naturelle au mariage, l'achèvement de cet acte juridique avec le non respect de ladite condition entraînera la nullité de cette manifestation de volonté.*

Ce n'est que par l'exercice du droit fondamental de se marier, un homme et une femme peuvent acquérir la qualité de «conjoints» et le mariage, comme effet principal, conduit à fonder une famille.

Étant considéré comme «l'élément naturel et fondamental de la société», la famille ne peut pas être engagée par un mariage conclu entre deux personnes ayant le même sexe. Comme soutiennent certains auteurs, le mariage entre personnes du même sexe, étant contre le naturel, ne forme pas la famille comme élément naturel et fondamental de la société, un tel mariage ne peut pas faire apparaître une famille naturelle.

Mots-clés: *conditions de fond, la différence entre les sexes, transsexualisme, changement de sexe.*

Statutul legal de persoană căsătorită se dobândește ca efect al încheierii actului juridic al căsătoriei. Acest act juridic este cel, prin mijlocirea căruia viitorii soți se supun prin libera lor voință, statutului legal al căsătoriei și acesta nu poate fi încheiat decât de persoanele, care au aptitudinea fizică și morală de a întemeia o familie, capabilă să-și îndeplinească funcțiile sociale.

Încheierea actului juridic al căsătoriei, prin care se dă naștere unei familii, presupune îndeplinirea unor condiții de fond și de formă, precum și lipsa impedimentelor pentru încheierea acesteia, astfel fiind obținută și recunoașterea socială a căsătoriei.

Îndeplinirea condițiilor de fond trebuie dovedită de către viitorii soți, iar lipsa piedicilor nu trebuie demonstrată, este suficient ca aceștia să declare că ele nu există.

Legislația familială a Republicii Moldova reglementează expres următoarele condiții de fond la căsătorie:

- diferența de sex;
- vârsta matrimonială;

- *consimțământul la căsătorie;*
- *comunicarea reciprocă a stării sănătății de către viitorii soți.*

În cele ce urmează, vom încerca să efectuăm o analiză succintă a uneia dintre condițiile de fond, esențială și generală la căsătorie, și anume, *diferența de sex* între viitorii soți. Această analiză se impune deoarece, în ultimii ani au intervenit mai multe schimbări în această materie, inclusiv la nivel legislativ, mai multe țări recunoscând căsătoriile sau parteneriatele între persoanele de același sex, anumite schimbări în actele legale intervenind și în Republica Moldova.

Astfel, având în vedere mai mulți factori, inclusiv realitățile sociale sau tradițiile creștine ale poporului nostru în domeniul relațiilor de căsătorie și familie, legislația Republicii Moldova stabilește că o căsătorie se poate încheia doar între persoane de sex diferit, adică între un bărbat și o femeie. Această condiție este menționată expres în art.48 alin.2 din Constituție, art.2 alin.3 și art.11 alin.1 C.fam. În același timp, art.15 alin.1 lit.h) C.fam. prevede expres că, se interzice încheierea căsătoriei între persoanele de același sex¹.

Dispozițiile Constituției și ale Codului familiei sunt în conformitate cu cele ale art.16 a Declarației Universale a Drepturilor Omului² și cele ale art.12 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului³ care, de asemenea, stabilesc că „*odată cu atingerea vârstei legale, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie*”, iar familia este considerată „*elementul natural și fundamental al societății*”.

Din aceste dispoziții legale am putea deduce că la căsătorie, diferența de sex reprezintă o condiție de fond esențială și naturală. Încheierea actului juridic al căsătoriei cu nerespectarea condiției date va duce la nulitatea absolută a respectivei manifestări de voință.

Din textele legale citate mai sus putem deduce că numai prin exercitarea dreptului fundamental la căsătorie bărbatul și femeia pot dobândi calitatea de „*soți*”, iar încheierea căsătoriei, ca efect principal, duce la întemeierea unei familii. Fiind considerată „*elementul natural și fundamental al societății*”, familia nu poate lua naștere printr-o căsătorie încheiată între persoane de același sex. Cum susțin unii autori, căsătoria între persoane de același sex, fiind împotriva firescului, nu dă naștere familiei ca element natural și fundamental al societății, o asemenea căsătorie nu poate determina apariția unei familii firești⁴.

Este adevărat că jurisprudența C.E.D.O. în acest domeniu a evoluat semnificativ în ultimii ani⁵. Astfel, Curtea a reținut că din prevederile art.12 ale Convenției nu rezulta dreptul persoanelor de același sex de a încheia o căsătorie, iar statele membre nu sunt obligate să reglementeze căsătoriile homosexualilor. În același timp, Curtea stabilește că uniunile persoanelor de sex diferit sau de același sex, beneficiază de protecția art.8⁶ și art.14⁷ din Convenție. În aceste condiții, statele sunt obligate să ofere recunoaștere și protecție vieții de familie care are la bază atât căsătoria, adică familia tradițională, cât și relațiilor de familie *de facto*, care nu au la bază căsătoria, inclusiv uniunilor formate din persoane de același sex.

Constatăm că actele internaționale, consacră dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie ca două drepturi fundamentale distincte. Astfel, dreptul de a încheia o căsătorie implică întotdeauna dreptul de a întemeia o familie, chiar dacă soții nu au copii, iar dreptul de a întemeia o familie nu este condiționat de dreptul la căsătorie, ci – mai curând – de dreptul de a avea copii, deci de a procrea, precum și de dreptul de a adopta copii⁸.

În Europa dar și în alte părți ale lumii, în ultimele decenii, familia tradițională care are la bază căsătoria bărbatului cu femeia a cunoscut transformări spectaculoase, astfel, începând cu anul 1989, când Danemarca a dat posibilitate persoanelor de același sex să-și înregistreze parteneriatele, rând pe rând mai multe state au recunoscut și reglementat căsătoriile sau parteneriatele între persoanele de același sex. În prezent, căsătoriile între persoanele de același sex sunt reglementate în Olanda, Belgia, Spania, Norvegia, Suedia, Portugalia, Islanda, Massachusetts (SUA), Canada, Africa de Sud, Argentina etc. Există țări, cum ar fi, de exemplu Danemarca, Germania, Anglia, Țara Galilor, Franța, Belgia, Elveția, Ungaria, Finlanda, Norvegia, Luxemburg, Republica Cehă, Elveția etc.⁹ în care legislația reglementează anumite forme de parteneriat înregistrat între persoane de sex diferit sau de același sex, având anumite asemănări dar și deosebiri cu căsătoria.

Diferența de sex, în practică, poate interesa în cazul persoanelor al căror sex nu este suficient determinat, prezentând caracterele ambelor sexe (hermafrodiți). Dacă se stabilește că nu există deosebire de sex, căsătoria cu o asemenea persoană nu se poate încheia. Persoana al cărei sex nu este suficient determinat poate cere stabilirea sexului pe cale medicală.

Mai nou, în unele țări precum Australia sau Germania, prin lege este îngăduit ca părinții să lase necompletată în certificatul de naștere rubrica referitoare la identitatea sexuală a copilului. În actele de identitate ale acestor persoane la rubrica „sexul” urmând să fie indicată următoarea inscripție „X - sex neterminat”.

La căsătorie, sexul fiecăruia dintre viitorii soți se stabilește de către delegatul de stare civilă pe baza mențiunilor în actele de identitate ale acestora, adică a certificatului de naștere sau a buletinului de identitate, care au o rubrică specială în acest sens, anexate la declarația de căsătorie.

O problemă aparte în materia diferenței de sex la căsătorie o reprezintă *transsexualismul*¹⁰.

După cum este cunoscut, la naștere se întocmește un act constatator în care, pe lângă alte date se indică și sexul nou-născutului. Sexul este indicat în registrele de stare civilă și trecut în actul de naștere a persoanei, și, de regulă, rămâne același și neschimbat toată viața.

Apartenența la un anumit sex este o problemă complexă, care cuprinde nu numai aspecte de ordin anatomic și genetic, ci și elemente de ordin psihologic. Nu sunt rare situațiile când între aceste elemente nu există concordanță, astfel că din punct de vedere anatomic și genetic o persoană aparține unui sex, iar din punct de vedere psihologic, celuilalt. Am putea asista la dorința schimbării de către persoană a anatomiei sexuale în conformitate cu cea a sexului căruia consideră că-i aparține din punct de vedere psihologic¹¹. În literatura de specialitate aceste persoane au fost denumite *transsexuali*.

Transsexualismul, denumit și „metamorfoză sexuală paranoică”¹², este o tulburare de identitate a individului care se caracterizează prin manifestarea dorinței de apartenență la sexul opus anatomic, adică, persoana este convinsă că aparține sexului opus. Pentru ca subiectul aflat în atare situație să-și dobândească armonia fizică și psihică și pentru a

stinge acest conflict dintre sexul fizic și cel psihic, este nevoie de o intervenție medicală. Urmare a acestei intervenții apar și o serie de consecințe juridice, astfel că va fi necesară o schimbare a identității civile a subiectului, modificare care urmează a fi înregistrată în actele de stare civilă.

Schimbarea sexului persoanei în actele de stare civilă cu toate consecințele ce decurg din acest fapt nu cunoaște o procedură specială în legislația Republicii Moldova, lucru care ridică anumite probleme de ordin practic. Modificările care intervin în actele de stare civilă legate de schimbarea sexului persoanei se realizează în conformitate cu dispozițiile art.66 alin.2 lit.c) al Legii privind actele de stare civilă¹³ și cu dispozițiile cuprinse în punctul 204 al Instrucțiunii cu privire la modul de înregistrare a actelor de stare civilă¹⁴.

Astfel, art.66 alin.2 lit.c) al Legii prevede: „Oficiul stare civilă soluționează cererea privind modificarea, rectificarea sau completarea actului de stare civilă, dacă nu există litigii între persoanele interesate, în cazurile când: c) solicitantul rectificării prezintă un act oficial cu privire la schimbarea sexului său”.

În Republica Moldova, corecția sexului în acte este posibilă în baza diagnosticului „*transsexualism (formă nucleară)*” stabilit de către o instituție medicală după o examinare psihiatrică profundă și detaliată¹⁵ care eliberează un certificat de schimbare a sexului *fără necesitatea intervențiilor chirurgicale*, iar schimbarea sexului apare ca rezultat al tratamentului hormonal la care sunt supuse aceste persoane.

Din punctul nostru de vedere, este o abordare ușor eronată a acestei situații de către instanțele judecătorești din Moldova, or, din frica de a nu intra „*în gura*” presei și a ONG-urilor care apără interesele minorităților sexuale, acestea s-au grăbit să încuviințeze schimbarea sexului unor persoane doar în acte, în lipsa unei intervenții chirurgicale care să le schimbe și sexul anatomic.

În speță, Curtea de Apel Chișinău a emis o hotărâre prin care a permis persoanelor transgen să-și modifice certificatul de naștere, în care să se indice sexul dorit de acestea¹⁶. Tot în materia dată, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a elaborat Recomandarea nr.16 „Privind procedura de examinare a cererilor ce țin de rectificarea actelor stării civile ca urmare a schimbării sexului”¹⁷, prin care recomandă instanțelor judecătorești, în caz de refuz, să oblige organele de stare civilă să admită cererile de schimbare a sexului în certificatul de naștere a solicitantului, ca urmare a stabilirii acestui fapt, adică a schimbării sexului, în baza concluziilor medicale.

Nu putem împărtăși acest punct de vedere deoarece considerăm că, în atare cazuri, ar fi obligatorie și schimbarea pe cale chirurgicală a sexului individului, după cum prevede legislația altor țări¹⁸, iar argumentele gen „*că e vorba de o procedură costisitoare, necesitând o perioadă îndelungată de reabilitare și că nu toate tipurile de operații chirurgicale sunt accesibile pe teritoriul Republicii Moldova*” nu sunt pertinente, în opinia noastră. În Republica Moldova, de exemplu, nu există posibilitatea efectuării multor tipuri de operații de transplant de organe sau țesuturi, dar aceasta nu împiedică invitarea medicilor transplantologi din străinătate pentru a efectua aceste intervenții în țară, împreună cu specialiștii din Moldova, chiar dacă persoanele supuse intervențiilor date suportă riscuri și

costuri deosebit de mari. De asemenea, în anumite situații, cetățenii moldoveni se deplasează peste hotare pentru a fi supuși unor intervenții chirurgicale complicate care nu pot fi efectuate, deocamdată, de către specialiștii moldoveni în instituțiile medicale din țară.

Schimbarea sexului doar în actele de stare civilă fără schimbarea anatomiei sexuale vine în disonanță cu reglementările similare în materie din majoritatea țărilor europene¹⁹, unde pentru a obține schimbarea sexului în actele de stare civilă trebuie să se pronunțe o instanță de judecată după ce individul suportă o intervenție chirurgicală.

Constatăm, deci, că în majoritatea țărilor care reglementează această procedură, decizia de schimbare a sexului se ia de către o instanță de judecată.

În Republica Moldova, o asemenea decizie se ia de către o instituție medicală care stabilește diagnoza „*transsexualism nuclear*” și atestă schimbarea sexului individului ca rezultat al tratamentului nuclear. Persoanelor cărora le-a fost pusă această diagnoză li se eliberează „*documente oficiale privind diagnoza transsexualismului nuclear și schimbarea sexului, ca rezultat al tratamentului nuclear*” pentru a fi prezentate Oficiului Stării Civile competent, care urmează să facă „*modificarea, rectificarea sau completarea actului de stare civilă, dacă nu există litigii între persoanele interesate*”²⁰.

Magistrații CSJ consideră că este vorba despre „*modificarea, rectificarea sau completarea actului de stare civilă*” ca urmare a unui fapt care deja a avut loc. Adică prin „*prezentarea actului oficial cu privire la schimbarea sexului său*”, pentru rectificarea numelui și/sau a prenumelui în legătură cu schimbarea sexului, se are în vedere prezentarea actului de stare civilă (extrasului) sau a certificatului de naștere care deja confirmă schimbarea sexului²¹. Însă, dacă interpretăm în acest sens dispozițiile art.62 alin.2 din Lege, nu este clar cum persoana care dorește modificarea stării civile a obținut „*actul de stare civilă (extrasul) sau certificatul de naștere ce confirmă schimbarea sexului*”, or norme legale care ar reglementa această procedură nu există. De aici și concluzia că, instituția medicală care stabilește diagnoza „*transsexualism nuclear*” și atestă schimbarea sexului individului ca rezultat al tratamentului nuclear este cea care decide acest lucru. Oficiilor de Stare Civilă nu le rămâne decât să efectueze modificările în actele de stare civilă (certificatul de naștere) cu privire la schimbarea sexului și a prenumelui solicitantului, iar în caz de refuz, solicitanții au dreptul să se adreseze instanțelor de judecată pentru a contesta în instanța de contencios administrativ decizia autorității date.

Constatăm, de asemenea, că în art.66 alin.2 lit.c) din Lege eronat se utilizează termenul „*rectificare*” a actelor de stare civilă, or, în această situație, suntem în prezența „*modificării*” acestora²². Rectificarea actelor de stare civilă are loc în situațiile în care în acestea se atestă inexactități, rubrici necompletate, abrevieri sau greșeli ortografice, lipsa unor date sau, la întocmirea actului de stare civilă, au fost neglijate regulile stabilite pentru înregistrarea actelor respective. În situația dată, prin schimbarea sexului apare, practic, o altă persoană și nu este vorba de rectificarea unei erori, ci de modificarea actelor de stare civilă.

Întrebările care se ridică în continuare în legătură cu transsexualii care au obținut schimbarea sexului doar în actele de stare civilă, în conformitate cu legislația Republicii Moldova, sunt următoarele:

- va fi valabilă căsătoria încheiată de persoana care își schimbă sexul în acte, fără ca să-și schimbe și sexul anatomic printr-o intervenție chirurgicală, cu o persoană de alt sex?
- poate încheia o căsătorie persoana care își schimbă sexul în acte, fără ca să-și schimbe și sexul anatomic printr-o intervenție chirurgicală, cu o persoană de același sex?
- se încalcă sau nu condiția diferenței de sex la căsătorie în situațiile arătate mai sus?
- dacă peste o perioadă de timp cel care și-a schimbat sexul în acte se răzgândește, poate să-și schimbe sexul înapoi?
- ce se întâmplă cu căsătoria acestei persoane în cazul în care își schimbă sexul înapoi?

Din punct de vedere al dreptului, este valabilă căsătoria transsexualului cu o persoană având sexul corespunzător anatomiei, iar nu imaginației sale²³.

În opinia noastră, pentru ca un transsexual să-și poată schimba sexul în actele de stare civilă, este obligatorie schimbarea acestuia printr-o intervenție chirurgicală. Altfel, dacă acesta dorește să încheie o căsătorie, vom fi în situația căsătoriei între persoane de același sex, lucru interzis expres prin dispozițiile Constituției și cele ale Codului familiei.

Cum susțin autorii în domeniu, transsexualul care și-a schimbat sexul prin intervenție chirurgicală și schimbarea de sex a fost înregistrată în actele de stare civilă, se poate căsători cu o persoană care are sexul său de origine, trebuind să-i comunice viitorului soț această împrejurare, sub sancțiunea anulabilității căsătoriei date pentru motiv de viciere a consimțământului prin dol²⁴.

Dacă se schimbă sexul unei persoane deja căsătorite, trebuie văzut, în primul rând, dacă la încheierea căsătoriei aceasta nu era o persoană al cărei sex nu era suficient diferențiat (hermafrodit). În caz de răspuns afirmativ, este vorba de nulitatea absolută a actului respectiv.

În cazul în care se schimbă sexul unuia dintre soți în timpul căsătoriei și nu poate interveni sancțiunea nulității, aceasta devine *caducă*, în opinia unor autori, sau *încetează* la data înregistrării schimbării sexului unuia dintre soți, opinie susținută de către alți autori²⁵.

Încheierea actului juridic al căsătoriei cu nerespectarea condiției diferenței de sex între viitorii soți va duce, la nulitatea absolută a respectivei manifestări de voință, nulitate care nu poate fi acoperită, în conformitate cu legislația Republicii Moldova.

* Conf.dr. la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R.Moldova; vpinzari@gmail.com.

¹ În vechiul Cod al căsătoriei și familiei legiuitorul considera această condiție atât de evidentă, încât nici nu o menționa expres, dar, din dispozițiile Codului rezulta că, se poate încheia căsătoria numai între persoanele de sex diferit, **Pînzari, V. DREPTUL FAMILIEI** (note de curs), Editura PUB, Bălți, 2000, p.26.

² Art.16 al DUDO prevede: „Cu începere de la împlinirea vârstei legale, bărbatul și femeia, fără nici o restricție în ce privește rasa, naționalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie. Ei au drepturi egale la contractarea căsătoriei, în decursul căsătoriei și la desfacerea ei. Căsătoria nu poate fi încheiată decât cu consimțământul liber și deplin al viitorilor soți. Familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”.

- ³ Art.12 CEDO intitulat „Dreptul la căsătorie” prevede: „Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept”.
- ⁴ **Bodoașcă, T.** STUDII DE DREPTUL FAMILIEI, Editura C.H.Beck, București, 2007, p.15-20.
- ⁵ A se vedea, în acest sens: **Nicolescu, C.** JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI CU PRIVIRE LA TITULARII ȘI LIMITELE DREPTULUI LA CĂSĂTORIE ȘI LA ÎNTEMEIEREA UNEI FAMILII. În: Dreptul nr.4/2009, p.108 și urm.
- ⁶ Art.8 CEDO intitulat „Dreptul la respectarea vieții private și de familie” prevede: „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.
2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora”.
- ⁷ Art.14 CEDO intitulat „Interzicerea discriminării” prevede: „Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație”.
- ⁸ **Avram, M.** DREPTUL CIVIL. FAMILIA, Editura Hamangiu, București, 2013, p.6-7;
- ⁹ De exemplu, în Franța, prin Legea nr 99-944 din 15 noiembrie 1999 (prin care s-a reglementat PACS-ul), a fost introdus în structura Codului civil art.515-8. Potrivit acestui text, concubinajul este definit ca fiind uniunea de fapt, caracterizată prin comunitate de viață având un caracter de comunitate și de stabilitate, între două persoane de sex diferit sau de același sex, care trăiesc în cuplu. Concubinajul poate să fie sau nu „oficializat” printr-un pact civil de solidaritate (PACS) sau printr-un act notarial (concubinajul notoriu). Oricum, concubinilor nu li se aplică prevederile din materia căsătoriei și nici cele din materia PACS-ului, dacă nu au încheiat un asemenea contract, **Nicolescu, C.** REGIMURI MATRIMONIALE CONVENȚIONALE ÎN SISTEMUL NOULUI COD CIVIL ROMÂN – abordare istorică, utilitaristă și comparativă, Editura Universul Juridic, București, 2012, p.467-481.
- ¹⁰ Clasificarea Internațională a Maladiilor a Organizației Mondiale a Sănătății, CIM 10/ICD 10, versiunea 2010, prevede transsexualismul la capitolul V, cod F64.0, în categoria tulburărilor identității de gen, definindu-l ca dorința de a fi acceptat ca persoană aparținând sexului opus, de regulă, însoțit de sentimentul de disconfort și nepotrivire cu sexul anatomic și dorința de a suporta o intervenție chirurgicală și tratamente hormonale pentru a face corpul să fie în concordanță cu sexul preferat [cit. 30 ian. 2014]. Disponibil: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F60-F69>
- ¹¹ **Tomescu, M.** DREPTUL FAMILIEI. PROTECȚIA COPILULUI, Editura ALL Beck, București, 2005, p.23.
- ¹² **Lupșan, G.** DREPTUL FAMILIEI, Editura „Junimea”, Iași, 2001, p.26.
- ¹³ Legea privind actele de stare civilă Nr.100-XV din 26.04.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.97-99 (821-829) din 17.08.2001.
- ¹⁴ Instrucțiunea cu privire la modul de înregistrare a actelor de stare civilă Nr. 4 din 21.01.2004// Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.59-61 din 15.04.2005.
- ¹⁵ În literatura medicală se apreciază că situația transsexualilor impune o abordare multidisciplinară, psihiatrică, endocrinologică, sexologică, ginecologică, andrologică, medico-legală și socială, pentru a putea califica juridic statutul lor.
- ¹⁶ Curtea de Apel Chișinău a emis în data de 24.05.2012 o hotărâre prin care permite persoanelor transgen să-și schimbe actele de identitate, și anume certificatul de naștere, în conformitate cu sexul dorit (femeie sau bărbat). Argumentele aduse de reprezentanții GENDERDOC-M în instanța

- de judecată au fost următoarele: „Intervenția chirurgicală este un pas opțional în procesul de tranziție de gen și, după cum confirmă și Ministerul Sănătății, e vorba de o procedură costisitoare, necesitând o perioadă îndelungată de reabilitare. Plus de asta, nu toate tipurile de operații chirurgicale sunt accesibile pe teritoriul Republicii Moldova [on-line], [citat 30.01.2014]. Disponibil: <http://www.lgbt.md/rom/story.php?sid=686>
- ¹⁷ Recomandarea CSJ nr. 16 Privind procedura de examinare a cererilor ce țin de rectificarea actelor stării civile ca urmare a schimbării sexului [on-line]. Chișinău, 01.11.2011, [citat 30.01.2014]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_rec_csj.php
- ¹⁸ *Cu privire la procedura de schimbare a sexului în diferite țări, a se vedea Ciucă, A. TRANSEXUALISMUL ÎN CONTEXTUL DREPTURILOR OMULUI.* În: Revista Română de bioetică [on-line] 2006, Vol.4 No.2 [citat 30.01.2014]. Disponibil: <http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/430/610>. Astfel, Austria a admis încă din 1981 că ofițerul stării civile poate răspunde favorabil unei cereri de schimbare a statusului marital al unui transsexual, doar după ce acesta a fost supus unei intervenții chirurgicale ireversibile de schimbare a sexului. Curtea Supremă a Poloniei, după ce a admis în 1988 cererea unui transsexual, a recunoscut la 22 martie 1991 că, în urma intervenției chirurgicale, transsexualul trebuie să aibă posibilitatea de a obține modificarea stării civile. În Elveția, țară care recunoaște încă din 1988 fenomenul transsexual, schimbarea juridică de sex este admisă după efectuarea expertizei medicale și a intervenției chirurgicale. În Franța, Ordinul National al Medicilor recomandă o atenție deosebită înainte de a răspunde cererilor transsexualilor: în Buletinul său din iulie 1983, se preconiza o observație clinică efectuată de către practicieni competenți, cu respectarea unei perioade de probă de cel puțin unul sau doi ani, comportând o psihoterapie de susținere, ca și o expertiză psihiatrică și chirurgicală. Securitatea Socială asigură cheltuielile inerente diagnosticului și tratamentului. Consiliul Departamental al Ordinului Medicilor este informat de orice decizie printr-un protocol în care figurează inițialele pacientului, data intervenției chirurgicale și semnăturile a trei medici: psihiatru, chirurg și endocrinolog. În ceea ce privește modificarea de stare civilă, începând cu 11 decembrie 1992, Curtea de Casație a devenit favorabilă cererii transsexualilor. Exemplele pot continua.
- ¹⁹ *A se vedea, Ciucă, A. op.cit.*
- ²⁰ Recomandarea CSJ nr. 16 Privind procedura de examinare a cererilor ce țin de rectificarea actelor stării civile ca urmare a schimbării sexului [on-line]. Chișinău, 01.11.2011, [citat 30.01.2014]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_rec_csj.php
- ²¹ „Conform art. 66 alin. (2) lit. c) din Legea privind actele de stare civilă nr.100-XV din 26.04.2001, Oficiul stare civilă soluționează cererea privind modificarea, rectificarea sau completarea actului de stare civilă, dacă nu există litigii între persoanele interesate, în cazurile când solicitantul rectificării prezintă un act oficial cu privire la schimbarea sexului său.
- Punctul 204 al Instrucțiunii cu privire la modul de înregistrare a actelor de stare civilă nr. 4 din 21.01.2001 prevede că cererea de modificare, completare sau rectificare a actului de stare civilă se depune la Oficiul stare civilă de unde își are domiciliu solicitantul sau la Oficiul stare civilă care deține actul respectiv. În cazul rectificării numelui și/sau prenumelui, în legătură cu schimbarea sexului, cererea poate fi depusă și la Oficiul stare civilă pe a cărui rază se află instituția medicală care a eliberat certificatul de schimbare a sexului”, **Ibidem.**
- ²² În ipoteza unor persoane cu anumite tulburări sau care au sexul incert, sau ulterior înregistrării sexului au loc modificări importante pe planul sexualizării, adică în situația *intersexualizării* – care este o formă a tulburărilor de sexualizare – și a *transsexualizării* – care este o formă a tulburărilor de

sexualizare psihologice -, se consideră că este admisibilă acțiunea în stabilirea exactă a sexului ori acțiunea în schimbarea sexului, care sunt acțiuni de stat, nu de rectificare a înregistrării în actele de stare civilă, deoarece nu este vorba de o eroare cu privire la sexul înregistrat, modificarea sexului intervenind ulterior înregistrării, **Ciorbea, V.** „PROBLEME JURIDICE PRIVIND STABILIREA ȘI SCHIMBAREA STĂRII CIVILE A PERSOANEI ÎN SITUAȚII SPECIALE”, în *Studii și cercetări juridice* (I), nr.3, 1987, p.236-242 și în *Studii și cercetări juridice* (II), nr.4, 1987, p.337-341, citat de **Chelaru, I.** *op.cit.*, p.59.

²³ **Lupșan, G.** DREPTUL FAMILIEI (note de curs), Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1996, p.26;

²⁴ **Florian, E.** DREPTUL FAMILIEI, ediția a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, p.31.

²⁵ **Avram, M.** *op.cit.*, p.43;